

Az életút

Hetven éve, 1906-ban Temesvárt született. Édesapja erdélyi szász, édesanyja felvidéki magyar volt. Gyermekkorában, 1910 nyarán Pozsonyba került. Édesapja, az egykori császári és királyi katonatiszt zálogházi napidíjas lett; édesanyja, az egykori Felsőbb Leányiskola tanárnője óraadással járult hozzá a család fenntartásához. Anyjától tanulja meg az olyan felemelő erkölcsi fogalmak értékét, mint szabad gondolat és emberség.

A családi körülmények mellett nagy hatással van rá a kialakult társadalmi-politikai helyzet. 1918 után ugyanis a volt uralkodó osztályhoz tartozó csoportok pártjai a nép, a dolgozó osztályok problémáit nem karolták fel. A magyar népi tömegek ezért kiábrándulnak belőlük, s jelentős részük a Kommunisták Csehszlovákiai Pártjában ismeri fel érdekeinek képviselőjét.

Ebben a történelmi helyzetben nő fel az a fiatal népi származású értelmiség, amely érzékeny s fogékony a magyar dolgozók problémái iránt, s egyre tisztábban ismeri fel a nacionalista politikai áramlatok eredménytelenségét s kártékonyosságát.

Radikalizálódásukat segítette a Csehszlovák Kommunista Párt nemzetiségi politikája, amely felkarolta a nemzetiségi mozgalmak követeléseit és helyes eszmei irányvonalat dolgozott ki számukra.

Ennek a kialakuló új értelmiségi nemzedéknek kimagasló alakja Balogh Edgár, aki gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban végezte, majd Prágában járt egyetemre.

A magyar értelmiségi fiatalok mozgalmuk első keretében a kezdeti regösjárások során még csak a népi kultúrával foglalkoznak, de fokozatosan népük társadalmi problémáira is rádöbbennek. Szemléleti változásukat fejezi ki, hogy Herczeg Ferentől, Molnár Ferentől eljutottak Ady Endre Duna-völgyi programjához, Móricz Zsigmond népi felfogásához és Szabó Dezső romantikus falurajongásához.

1928 határkő a csehszlovákiai magyar főiskolás mozgalom életében. Ekkor alakult meg a Sarló egy Gombaszög melletti táborban. Kiadták lapjukat, a *Vetést*, amelyben elgondolásaikat, kutatásaik eredményét adták közre. Az 1929-ben Budapesten tartózkodó Balogh Edgár a Sarló magyarországi harcostársainak a mozgalom céljáról a következőket írta: „Az új államban reálisan küzdünk jogainkért, s történelmi helyzetünkben híd akarunk lenni a szlávok és magyarok kiegyezése, a kelet-európai népek találkozása s szocialista konföderációja felé.” (Diákparlament és magyar jövő, 1929.)

E szellemi erjedés során Balogh Edgár felismerte a haladó szlovák és cseh értelmiségiekkel való kapcsolatok megteremtésének szükségességét is. Hamarosan szövetségesekre is talált közöttük; Vladimir Clementis, Laco Novomesky, Jan Poničan és Julius Fučík lettek a fegyvertársai.

A Sarló többsége 1933 közepétől, a Fábry Zoltán szerkesztette *Az Út* című művelődéspolitikai kommunista lap körül csoportosult s maga Balogh Edgár is, kisebb megszakítással két évig szerkesztette a lapot. Közben lefordítja és sajtó alá rendezi a lipcei perről szóló, Dimitrov hősiességét idéző Barna könyvet és Ilja Ehrenburg Polgárháború Ausztriában című riportkönyvét. Mivel mindezekért 1935 májusában kiutasítják Csehszlovákiából, Romániába költözik.

Romániában először a katonaságnál ismerkedett meg a román néppel. Miután leszerelt, bekapcsolódik az irodalmi és mozgalmi életbe, vezetője a kommunista párt szövetségében harcoló demokratikus szervezetnek: a Magyar Dolgozók Szövetségének. Egyik szervezője az 1937 októberében megrendezett Vásárhelyi Találkozónak, amely a következőkben foglalta össze programját: „A Marosvásárhelyen összeült fiatalság egy szabadságot szerető nép nyíltságával fordul a nemzeti álmaiban beteljesült és Gyulafehérvár magas szellemében felemelkedni tudott román néphez és irányítóhoz, hogy az emberi és életjogaiban veszélyeztetett magyarság számára találja meg azt a módot, amely a lelki kibéküléshez, egymás becsületes megértéséhez vezet, és a történelmi egymásrataltságra élő két nép számára a szabad testvéri együttélés lehetőségeit megteremti.”

Miközben a Korunkba, a Brassói Lapokba, a Független Újságba dolgozott, kereste a kapcsolatot a szász és román demokratikus értelmiséggel is, elsősorban Petru Grozával, Victor Eftimiu és Emil Isac költőkkel, az első könyvét románul ismertető Octav Suluțiuval és másokkal.

Az 1940 augusztusi, második bécsi döntés után a magyar kormány megakadályozza, hogy pedagógusként elhelyezkedhessen. A Magyar Nemzet, a Szabad Szó, a Kelet Népe, a Kis Újság közli jegyzeteit, cikkeit és tanulmányait, a Hármaskör című kötet azonban az ország német megszállása miatt nem jelenhetett meg.

Jelentékeny szerepet tölt be az ellenállási mozgalomban 1940 szeptemberétől a felszabadulásig és tagja annak a bizottságnak, amely megszervezi a Vörös Hadsereg kolozsvári fogadását.

A felszabadulás után azonnal bekapcsolódott az ország újjáépítéséért, demokratikus átalakításáért vívott küzdelembe. Öt éven át szerkeszti a kolozsvári Világosság című napilapot, 1945 és 1949 között alelnöke a Magyar Népi Szövetségnek, 1948-tól a román nemzetgyűlés képviselője, 1948–49-ben a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem történelmi tanszékének rendes tanára és egyben az egyetem rektora. Nagyfokú elfoglaltsága ellenére sem szakított kedvelt műfajával, a közírással. Két kötete jelent meg ezekben az években: A Szudétáktól a Fekete-tengerig, 1946-ban; Az igazi 1848, 1948-ban.

1949 októberétől a személyi kultusz egyik áldozataként, kisebb megszakítással 1955-ig börtönben szenved. Szabadlára helyezése után rehabilitálják, minden koholt vád alól felmentik. Erkölcsei nagyságára, szocialista meggyőződésére jellemző, hogy nem húzódik vissza sértődötten, hanem teljes lendülettel újra beleveti magát a munkába. Intelmek című kötetében írja: „Én a hibákkal szemben, melyeket nem törvényre, hanem mulasztásra vezettem vissza, mindenkor az erkölcsi helytállást

hirdettem: azokat üdvözöltem, akik bátran lépnek fel egy hitben és tudományban elfogadott közösségi társadalom humanumáért.”

1957-től főszerkesztő-helyettese az újonnan induló Korunknak, 1959-ben felkéri a kolozsvári egyetem magyar irodalmi s publicisztikai tanszékének vezetésére. Ebben a minőségében is, nyugalomba vonulásáig, hozzájárult egy új értelmiségi nemzedék felneveléséhez. 1971-ben megválik a Korunknál viselt tisztétől is, s azóta csak az alkotó munkának szenteli idejét.

Még 1957-ben megjelent Egyenes beszéd című kötete, amely publicisztikai írásainak javát foglalja magába; és Szovjet tájak, szovjet emberek című riportkönyve. 1965-ben a Hét próba, amely a Sarló nemzedékének indulását mutatja be; és a Toll és emberség című tanulmánykötete. 1968-ban Én tintás esztergapadom című gyűjteménye, majd az Intelmek; és 1974-ben a Duna-völgyi párbeszéd.

E nagyívű, szerteágazó és sokoldalú pálya és életmű előtt tisztelgünk, végigkövetve ennek legfontosabb állomásait, azzal a szerény óhajjal, vajha minél többen lépnének az olyan rögs, de végcélját tekintve biztos életútra, amelyre Balogh Edgárral együtt, s példaadását köszöntve — jelenlegi összeállításunkkal — visszatekintünk.

PORNÓI KÁROLY

Az életút egy fejezete

MÓRICZ ZSIGMOND ERDÉLY-NÉZŐBEN

Elszigetelt észak-erdélyi helyzetünkben legsürgősebb feladatnak a budapesti haladó körökkel való kapcsolat megszerzése látszott. Kezdeményezéseinket idehaza vasfalként vette körül a Teleki-kormányzat közéleti kizárólagossága, s ha ezt sikerült is március idusán áttörnünk, annál fojtogatóbb volt a visszahatás. Az EMGE keretébe csöndesen beépült egy szórványügyi kormánybiztosság, az öreg Sándor Józsi bácsit óvatosan félreszorították, s alig megszerzett munkakeretünk odaveszett.

Új lehetőségek kitapogatására 1941. április elején Nagy Istvánnal felutaztam Budapestre. Igaz, jártam már ott Asztalos Istvánnal az év elején, de erre az első látogatásra alig emlékszem. Egy irodalombarát orvos, Borbély Mihály fogadott és kalauzolt, jártunk a Magyar Nemzetnél és Az Ország Útja szerkesztőségében, s bizarr találkozásunk volt Odescalchiné Andrássy Klárával, a „vörös hercegnő”-vel, aki palotájában fogadott, s mindent tudni akart az erdélyi állapotokról. Bizonytalan benyomásokkal tértem akkor haza, de most, miután felvonultunk a Kelet Népében s országos visszhangot keltett a kolozsvári március 15-e (a Szabad Szó első oldalán hozta Nagy István beszámolóját a történekről), feltételezhető volt, hogy érdemesebb lesz az utazás.

Igy is volt. Földink, Török Erzsi énekművésznő családjánál szálltunk meg, éppen akkoriban jutottak öröklakáshoz Budán. Kérésünkre meghívták feketekávéra azokat az írókat, akik tudomásunk szerint leginkább segítségünkre lehettek egy új, antifasiszta hazafias mozgalom kibontásában erdélyi viszonyaink között. Eljött Kovács Imre, akkor már a Szabad Szó szerkesztője, ott ismerkedtünk meg Darvas Józseffel, s megjelent a Török család régi ismerőseként Dési Huber István festőművész. A beszélgetés során sűrűn szóba került Püski Sándor könyvkiadó neve: ő az, aki széles táborot teremtett a népi irodalomnak, s nem zárkózik el a baloldaltól. El is határoztuk, hogy érintkezésbe lépünk vele. Első utunk Móricz Zsigmondhoz vezetett, majd Bajcsy-Zsilinszky Endrét kerestük fel. Mindkettőjük biztatása egy másik, rej-